

A mentálisan beteg fogvatartottakkal mint speciális fogvatartotti kategóriával szemben megvalósuló embertelen, megalázó bánásmód*

II. rész: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga**

JUHÁSZ Andrea Erika

Jelen tanulmány bemutat néhány, a mentálisan beteg elítéltek fogva tartásával kapcsolatos releváns ítéletet. Ezekben az ügyekben megállapította a Bíróság az Egyezmény 3. cikkének megsértését. A legtöbb esetben a megfelelő egészségügyi ellátás hiánya eredményezett embertelen, megalázó bánásmódot. Végül a tanulmány az ítéletek alapján összegzi a mentálisan beteg fogvatartottak speciális igényeit.

Claes kontra Belgium¹

Jelen ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) kritizálta a mentálisan beteg fogvatartottak nem megfelelő egészségügyi ellátását a belga börtönökben. A kérelmező egy belga állampolgár volt, aki 1952-ben született és a leuveni börtön pszichiátriai részlegén töltötte büntetését. A panaszost először 1978-ban vették őrizetbe, amiért többször megerőszakolta kiskorú hűgait. Ekkor a Leuveni Büntetőjogi Bíróság megállapította, hogy az elkövető büntetőjogilag nem vonható felelősségre tetteiért. 1982-ben ismét szexuálisan bántalmazott egy gyermeket. 1983-ban úgy döntött a Mentális Egészségügyi Testület, hogy a férfit egy pszichiátriai magánklinikára kell áthelyezni. Az agresszív viselkedése és további szexuális zaklatásai miatt azonban átszállították a merksplasi börtön pszichiátriai részlegére. 1987-ben feltételesen szabadult, azonban nemi erőszak miatt a turnhouti börtön pszichiátriai részlegére került. Mivel ott számos incidense volt a fiatal női személyzettel (amelyeket ő maga is elismert), illetve mivel a pszichológus jelentésében manipulatív és veszélyes személyiségnek jellemezte, aki nem képes együtt élni másokkal, a Mentális Egészségügyi Testület

* Az MTA Szegedi Akadémiai Bizottsága és A Tudomány Támogatásáért a Dél-Alföldön Alapítvány 2014. évi pályázatán, társadalomtudományok kategóriában díjazott mű.

** A tanulmány első része előző számunkban olvasható.

1 Claes v. Belgium

úgy döntött, hogy az 1978-as ítéletnek megfelelően visszahelyezi a merksplasi börtön pszichiátriai szárnyára.

2005-ben a Mentális Egészségügyi Testület meghosszabbította a kérelmező fogva tartását a börtönben mindaddig, amíg nem tudják elhelyezni a fogyatékkal élők számára kialakított „flamand gondozási rendszer” keretei között. 2007-ben fordult a panaszos a hatóságokhoz, kérte, hogy helyezték át egy, az állapotának megfelelő intézetbe, továbbá kifogásolta a pszichiátriai részlegén zajló orvosi ellátást, valamint azt, hogy a börtön-környezet nem megfelelő a mentálisan beteg fogvatartottak számára. 2008-ban megismételte kérelmét. A bíróság elnöke mindkét kérelmet elutasította azon az alapon, hogy ebben a kérdésben a Mentális Egészségügyi Testületnek van kizárólagos illetékessége.

A testület azonban továbbra sem helyezte át más intézetbe a panaszost, ugyanis úgy foglalt állást, hogy a börtön személyzete minden tőle telhetőt megtett a fogvatartott állapota érdekében, továbbá az elsődleges cél az volt, hogy a társadalom egészét, különösen a gyermekeket megvédjék a szexuális bántalmazásoktól. Hozzátette, arra nincs hatásköre, hogy kötelezze a hatóságokat: helyezték át egy biztonságos pszichiátriai intézetbe a panaszost, ahol majd speciálisan szexuális bűncselekményekre szakosodott terapeuták foglalkoznak vele. 2009-ben kísérleti jelleggel került át a panaszos egy központba, ahol szellemi fogyatékosokkal élőkkel foglalkoztak. A testület azonban tájékoztatta az ügyészséget, hogy a kérelmező agresszív viselkedése, illetve a központ lakói és a személyzet biztonsága érdekében a továbbiakban nem lehetséges a férfi intézetben való további tartózkodása. Ezért a leuveni börtön pszichiátriai szárnyára helyezték át.

A fogvatartott az Egyezmény 3. cikkére hivatkozva annak megállapítását kérte a Bíróságtól, hogy *embertelen, megalázó bánásmódnak vetették alá, mivel fogva tartása során a börtön pszichiátriai szárnyában nem kapott megfelelő ellátást*, továbbá nem volt reális lehetősége arra, hogy felülvizsgálathoz jusson. A Bíróság megállapította, hogy a panaszosnak számos egészségügyi problémája volt, így például *krónikus viselkedészavara*, amelyet 1977-ben diagnosztizált egy pszichiáter. A fogvatartott *súlyos értelmi fogyatékosággal* küzdött, „szellemi fogyatékos”-nak minősült. A Bíróság kifejtette, hogy az orvosi jelentésekből nem állapítható meg egyértelműen, hogy a fogvatartott egészségügyi állapotának megfelelő kezelést kapott volna a börtönben. Hangsúlyozta azonban ennek fontosságát. Leszögezte továbbá, hogy a panaszosnak ilyen hosszú ideig a pszichiátriai szárnyon való elhelyezése káros hatással volt a kérelmező lelki állapotára, sőt sokkal károsabb, mint más fogvatartottak esetében, és ez a helyzet súlyosbította a szorongásos érzések kialakulását is.

Jelen ügyben a Bíróság kiemelt jelentőséget tulajdonított annak a ténynek, hogy a panaszos állításait alátámasztották mind a nemzeti, mind a nemzetközi kritikák, amelyek azt bírálták, hogy *a pszichiátriai részlegek alkalmatlanok a mentális problémákkal küzdő elítéltek fogva tartására*, továbbá a munkaerő hiányát, azt, hogy az ellátás igen szegényes, a helyiségek leromlott állapotát, a börtönök túltelítettségét, valamint a börtönökön kívüli pszichiátriai létesítmények hiányát. A Bíróság megállapította, hogy a kérelmező helyzete egy strukturális problémából ered. Egyrészt a pszichiátriai szárnyon való elhelyezés nem megfelelő, másrészt pedig a börtönön kívüli pszichiátriai

intézményben való elhelyezés vagy helyhiány, vagy megfelelő jogszabályi rendelkezés miatt nem lehetséges. *A Bíróság mindezekre figyelemmel arra a következtetésre jutott, hogy a fogvatartott nem kapta meg az egészségügyi állapotának megfelelő ellátást, továbbá ilyen börtönkörülmények közötti további fogva tartása összességében megvalósította az Egyezmény 3. cikkének megsértését.*

Romanov kontra Oroszország²

Romanov Oroszország elleni ügyében a kérelmező egy orosz állampolgár volt, aki 1967-ben született. 1998. október 13-án kábítószer illegális megszerzése és birtoklása miatt tartóztatták le. A nyomozó hatóság 1999-ben hozott határozata értelmében pszichiátriai vizsgálatnak vetették alá, amelynek során megállapították, hogy *disszociatív személyiségzavarban* szenved (veleszületett pszichopátia), ezért nem vonható büntetőjogilag felelősségre. Azt javasolták, hogy a lakóhelyén vegyen részt pszichiátriai kezelésen. 1999. január 10-étől 2000. május 23-áig (kivéve egy hónapot, amit pszichiátriai intézetben töltött) azonban az IZ-48/2. büntetés-végrehajtási intézet pszichiátriai részlegén tartották fogva.

1999. június 28-án a nemzeti bíróság elrendelte a fogvatartott pszichiátriai vizsgálatát, majd november 24-én egy újabb vizsgálatra került sor, amikor megállapították, hogy a bűncselekményt elmezavarban követte el. Arra a következtetésre jutottak, hogy a panaszosnak kényszergyógykezelésre van szüksége elmeegógyintézetben. A panaszos fellebbezése sikertelen volt. A bíróság végül 2003-ban helyezte hatályon kívül az ítéletet arra hivatkozva, hogy a kérelmező büntetőjogilag nem volt felelősségre vonható, továbbá mivel már korábban elrendeltek vele szemben kényszergyógykezelést, így további kezelés elrendelését nem tartották indokoltnak. A panaszos kérte a fogva tartás körülményei miatt az Egyezmény 3. cikke megsértésének megállapítását.

A kérelmező azt állította, hogy megközelítőleg tizenegy és fél hónapot töltött egy 30 négyzetméteres, míg körülbelül négy hónapot egy kevesebb mint 15 négyzetméteres cellában. *A nagyobb zárkát 24 személyre tervezték, ennek ellenére 26 személyt tartottak ott fogva. Előadta továbbá, hogy a szabadtéri tevékenységek helyszíne a börtön épületének teteje volt, így ő testi fogyatékosága miatt arra kényszerült, hogy a cellájában maradjon. Ezenkívül fémredőnyök voltak az ablakokon, így nem láttak ki azokon, és természetes fény sem szűrődött be.*

A Bíróság a fogva tartás körülményeit vizsgálva megállapította, hogy a nagyobb zárkában a fogvatartottnak körülbelül 1–1,6 négyzetméter személyes mozgástér jutott, és nem mindig volt külön ágya. Ahogyan a fogvatartott arról beszámolt, nem tudott részt venni a szabadidős programokon, azok körülményei miatt. A strasbourgi testület vizsgálta továbbá az orvosi ellátást, valamint a cella fűtését, a természetes fényhez való hozzáférést, a hűtést, és mivel az állam nem nyújtott be bizonyítékot, így arra a következtetésre jutott, hogy ez elegendő annak megállapítása szempontjából, hogy „minden kétséget kizáróan” eleget tettek-e a hatóságok a 3. cikknek.

2 Romanov v. Russia

A Bíróság arra a megállapításra jutott, hogy nem volt pozitív szándék arra vonatkozóan, hogy megalázzák a panaszost, azonban az, hogy több mint tizenegy hónapon keresztül el kellett viselnie az említett fogvatartási körülményeket, aláásták az emberi méltóságát, és ezzel a megalázottság érzését keltették benne. A Bíróság nem tartotta szükségesnek, hogy vizsgálja a kisebb cella fogvatartási körülményeit, mivel a nagyobb cella fogvatartási körülményei, illetve a túlsúlyosság már önmagában kimerítették azt a mértéket, amely elegendő volt ahhoz, hogy megállapítsa a 3. cikk megsértését.

Blokhin kontra Oroszország³

Jelen ügy egy mentálisan beteg fiú harmincnapos indokolatlan fogva tartásának esete. A tizenkét éves mentálisan zavart fiatakorút egy fiatakorúakat ideiglenesen fogva tartó intézetben harminc napig helyezték el. A Bíróság az ügygel kapcsolatban különösen azt állapította meg, hogy a fiú:

- nem kapott megfelelő orvosi kezelést az intézetben a hiperaktivitási problémáira és az inkontinenciájára;
- a fogva tartása nem szolgált nevelési célokat és
- nem volt indokolt újabb bűncselekmény megelőzése érdekében;
- továbbá a védelemhez való jogát is megsértették.

*Ez volt az első alkalom, amikor a Bíróság olyan ügyet vizsgált, ahol a büntetendő cselekményt elkövető gyermekkorú még nem érte el a büntethetőségi korhatárt Oroszországban. A panaszos egy 1992-ben született orosz állampolgár volt, akit azért tartóztattak le, mert kilencéves szomszédját megszarolta. Ekkor tizenkét éves volt, és a rendőrség ösztönzésére tett vallomást. Amikor nagyapja, a gyámja megérkezett, a vallomását visszavonta. A kérelmezőnek *figyelemhiányos hiperaktivitása és inkontinenciája* volt, 2004 decemberében és 2005 januárjában megvizsgálta két szakember, akik gyógyszereket írtak fel számára, illetve rendszeresen konzultált neurológussal és pszichiáterrel.*

Bár a zsarolás bűncselekménye megállapítható lett volna, nem indítottak büntetőeljárást a kérelmezővel szemben, mivel nem érte el a büntethetőségi korhatárt a bűncselekmény elkövetésének időpontjában. Az ügyben eljáró bíróság azonban 2005. február 21-én elrendelte harmincnapos fogva tartását egy, a fiatakorúak átmeneti elhelyezésére szolgáló intézetben azért, hogy visszatartsák egy újabb bűncselekmény elkövetésétől. *A panaszos nagyapja fellebbezéssel élt arra hivatkozva, hogy a fogva tartás jogszerűtlen és összeegyeztethetetlen az unokája egészségi állapotával. A megyei bíróság először hatályon kívül helyezte a szabadságelvonással járó ítéletet, majd felülvizsgálta az ügyet, és jogszerűnek tartotta az intézkedést.*

Szabadulását követően a kérelmezőt kórházba szállították, ahol megkapta a megfelelő kezeléseket. *A panaszos előadta, hogy a fogva tartó intézetben nem részesült megfelelő egészségügyi ellátásban. Csak bizonyos időközönként engedélyezték számára, hogy használja a mosdót, mivel pedig vizeelési kényszerben szenvedett, így nemcsak fájdalmat kellett elviselnie, de megaláztatásban is részesült. Továbbá vallomásában kifejtette azt is, hogy*

3 Blokhin v. Russia

társaival alig tölthettek időt a szabad levegőn, szinte egész nap egy nagy, üres szobában kellett lenniük. Matematikát és nyelvtant egy osztályban tanítottak hetente kétszer különböző korosztályoknak, akik különböző szinten voltak. *Hivatkozva az Egyezmény 3. cikkére, a panaszos annak megállapítását kérte a Bíróságtól, hogy embertelen, megalázó bánásmódban részesült, mivel nem kapta meg az állapotának megfelelő egészségügyi ellátást.*

A Bíróság az ügyvel kapcsolatban megállapította, hogy a panaszos egészségügyi problémái vitathatatlanok. Annak érdekében, hogy a kormány bizonyítsa, biztosította a megfelelő egészségügyi ellátást a fiatalnak, a Bíróság kérte az orvosi jelentések másolatát. A kormány ezt azonban visszautasította arra hivatkozva, hogy azok megsemmisültek. A Bíróság ebből következtetéseket tudott levonni az intézet személyzetének hozzáállásával, valamint azzal kapcsolatban, hogy a panaszos állításai megalapozottak. Felhívta továbbá a figyelmet arra, hogy a kérelmező nagypapja tájékoztatta a hatóságokat unokája egészségi állapotáról, így a személyzet tisztában volt azzal. *A strasbourg-i testület arra a következtetésre jutott, hogy a panaszos nem kapta meg a megfelelő orvosi ellátást egészségügyi problémáival kapcsolatban, s ezzel egyértelműen megvalósult a 3. cikk sérelme.*

Keenan kontra Egyesült Királyság⁴

A Bíróság akkor is megállapította a 3. cikk megsértését, amikor a büntetés-végrehajtási intézet nem kísérté figyelemmel egy olyan szellemileg súlyosan beteg fogvatartott állapotát, akinél kórtörténete alapján fennállt az öngyilkosság kockázata, ugyanakkor a börtönhatóság nem tett meg mindent annak érdekében, hogy megakadályozza a fogvatartott szuicid cselekményét. Külön kiemelésre érdemes e kérdéskör arra való tekintettel, hogy ebben a speciális fogvatartotti populációban akár hétszer gyakrabban fordulhat elő sikeres öngyilkosság, mint a szabad társadalomban élők között.

A Keenan kontra Egyesült Királyság ügyben Mark Keenan már huszonegy éves korától szakaszosan antipszichotikus gyógyszereket kapott, és a kórtörténetében szerepeltek a *paranoia tünetei, az agresszió, az erőszak és a szándékos önkárosítás* is. 1993. április 1-jén az exeteri börtön egészségügyi központjába került, hogy letöltse négy hónapos büntetését, amiért bántalmazta barátnőjét. Minden eset, amikor a börtönbe kívánták áthelyezni, sikertelen volt, ugyanis az átszállítások alkalmával romlott az állapota. 1993. május 1-jén ismét megpróbálták áthelyezni, de bántalmazott két egészségügyi dolgozót, az egyiküket súlyosan. Ugyanezen a napon bűnösnek találták testi sértés miatt, s a büntetését huszonnyolc nappal meghosszabbították, amelyből hét napot az ún. „büntetésblokk”-ban kellett töltenie. 1993. május 15-én Keenan öngyilkosságot követett el, két börtönőr talált rá.

A Bíróság annak vizsgálata során, hogy kitették-e Keenant megalázó vagy embertelen bánásmódnak vagy büntetésnek, megállapította, hogy *az érintett kórtörténete alapján egyértelmű volt az öngyilkossági kockázat, ennek ellenére további feszültségeken kellett keresztül mennie az elkülönítés és a fegyelmi büntetés miatt.* Május 5-étől 15-éig egyetlen

⁴ Keenan v. the United Kingdom

feljegyzést sem tettek az orvosok Keenan állapotáról. Ez azt mutatja, hogy *nem fordítottak kellő figyelmet a fogvatartottra*. Bár az orvos figyelmeztetett arra, hogy Keenant távol kell tartani, amíg a paranoid érzései nem csillapodnak, mégis másnap felvették neki, hogy áthelyezik a börtönbe. Amikor a fogvatartott állapota romlott, a pszichiátriában járatlan orvos visszatért egy korábbi kezeléshez, anélkül hogy konzultált volna a pszichiáterrel, aki egyébként korábban változtatást javasolt.

A Bíróság megállapította, hogy jelentős hiányosságok mutatkoztak a szellemileg beteg és öngyilkosságra hajlamos fogvatartott kezelésében, mivel nem történt hatékony orvosi vizsgálat és a pszichiáterrel való konzultációt is elmulasztották. Ezt pedig súlyosbította, hogy büntetését meghosszabbították, és elkülönített helyiségben helyezték el.

Rivière kontra Franciaország⁵

Megállapította a Bíróság a 3. cikk megsértését Rivière Franciaország elleni ügyében is, arra hivatkozva, hogy *a fogvatartás körülményei nem voltak megfelelőek a mentálisan beteg fogvatartottal kapcsolatban*. Nevezett fogvatartottnál *pszichiátriai rendellenességet és öngyilkosságra való hajlamot* állapítottak meg. 2002 augusztusában kórházi kezelésre utalta az orvos. Ott egy hónapot töltött, majd három szakértő újabb vizsgálatot végzett, és arra a következtetésre jutottak, hogy Rivière *krónikus mentális zavarban* szenved, s ez párosul az önmegfojtásra való kényszerrel.

A Bíróság tekintettel volt arra, hogy a börtönhatóságok erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy enyhítsék a fogvatartott mentális zavarait. A strasbourggi testület felhívta azonban a figyelmet arra, hogy a vonatkozó büntetőeljárás törvény szerint a mentális zavarokkal küzdő fogvatartottakat nem közönséges börtönben, hanem kórházban kell elhelyezni. Figyelemmel volt továbbá az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (98) 7. sz. ajánlására is, amely szerint kórházban kell elhelyezni az ilyen betegségben szenvedő elítélteket, ugyanis ott megfelelő felszerelések és személyzet is rendelkezésre áll.

A Bíróság úgy ítélte meg, hogy a kérelmezőnek orvosi felügyelet nélküli fogva tartása megvalósította az embertelen és megalázó bánásmódot, mivel az meghaladta a fogva tartással együtt járó szenvedések elkerülhetetlen szintjét.

Renolde kontra Franciaország⁶

Jelen ügyben a Bíróság arra mutatott rá, hogy megvalósulhat az Egyezmény 3. cikkének sérelme, *ha a büntetés-végrehajtási intézet tud arról, hogy a fogvatartott súlyos mentális betegségben szenved, ennek ellenére hosszabb időre magánzárkában⁷ helyezi el*. A Renolde

5 Rivière v. France

6 Renolde v. France

7 Az Európa Tanács Kínzás Elleni Bizottsága (a továbbiakban: CPT) szerint a magánzárkás fogva tartásnak kitett fogvatartottak esetében különösen magas az öngyilkossági ráta, ezért az ilyen fogva tartás önmagában kérdéseket vet fel a megalázó, embertelen büntetéssel vagy bánásmóddal kapcsolatban. Jelentős gondot okoz továbbá az is, hogy szándékos bántalmazás helyszíne lehet a magánzárka, mert az ott történeteket nem látja sem a többi fogvatartott, sem a többi börtönőr. Ezekre tekintettel a CPT az egyes intézetek látogatása során külön figyelmet fordít a magánzárkás elhelyezés vizsgálatára. Lásd CPT-előírások. Kivonat a 21. Általános jelentésből.

kontra Franciaország ügyben Hélène Renolde volt a kérelmező, akinek testvére a fogva tartása alatt, 2000. július 20-án öngyilkosságot követett el.

A Bíróság megállapította, hogy Joselito Renolde már 2000. július 2-án is öngyilkosságot kísérelt meg a Bois-d'Arcy Börtönben, ahol előzetes letartóztatását töltötte. Ekkor egy borotvával vágta meg a karját. A pszichiátriai csoport *akut félrebeszélő* állapotot diagnosztizált nála, és egy gyógyszeres kezelést írt elő számára. Egy alkalommal Joselito megemlítette, hogy a kórtörténetében szerepelnek *pszichiátriai problémák*, és korábban pszichiátriai intézetben kapott *neuroleptikus kezelést*. Július 3-át követően megvizsgálta a területi orvosi és pszichológiai szolgálat, s ezután különleges felügyeletet rendeltek el mellé.

Július 5-én – miután megtámadott egy őrt – a fegyelmi tanács elrendelte negyvenöt napos, magánzárkában való elhelyezését. A vizsgálat során Renolde nagyon zavart volt. Július 6-án levelet írt a testvérének, amelyben a celláját sírhoz hasonlította, magát pedig úgy ábrázolta, mintha keresztre feszítették volna. Július 12-én Joselito ügyvédje egy pszichiátriai vizsgálatot kért annak megállapítására, hogy ügyfele mentális állapota nem alkalmas magánzárkában való fogva tartására. Végül július 20-án Joselito Renolde felakasztotta magát.

Mivel *a kiszabott szankció nem volt összeegyeztethető azzal a standarddal, amely egy mentálisan beteg fogvatartott kezelésére vonatkozik, így a Bíróság megállapította, hogy a fogvatartott megalázó és embertelen büntetésnek volt alávetve.*

Güveç kontra Törökország⁸

A *mentálisan beteg fiatalok* további speciális kategóriaként különíthetők el az egyébként is speciális kategóriának minősülő mentálisan beteg fogvatartottakon belül. *Güveç* Törökország elleni ügyében a kérelmező egy 1980-ban született török állampolgár volt. A kérelmező az ügyben többek között *azzal a kifogással élt, hogy fiatalkorúsága ellenére felnőtt korúak büntetés-végrehajtási intézetében helyezték el öt éven keresztül, amely miatt ő többször öngyilkosságot kísérelt meg.*

A bíróság nyolc év négy hónap szabadságvesztés-büntetésre ítélte a fiatalkorút. 2000 augusztusában megvizsgálta a börtönorvos, aki megállapította, hogy a panaszos *számos súlyos pszichiátriai problémával* küzdött, és 1999-ben kétszer kísérelt meg öngyilkosságot a börtönben. Az orvos megállapította továbbá, hogy a *börtönkörnyezet nem volt alkalmas a fogvatartott kezelésére*, ezért őt egy speciális kórházba kellett át-helyezni. A pszichiátriai kórházban egy újabb jelentés készült, amelyben az állt, hogy 1998-ban is megkísérelte megölni magát, illetve hogy *„súlyos depresszióval”* kezelték 2000 júniusa és júliusa között. A jelentés továbbá rögzítette azt is, hogy a panaszos pszichológiai problémái a fogva tartása során kezdődtek. Miután visszaszállították a börtönbe, romlott az állapota, és senkivel nem volt hajlandó szóba állni. A kérelmező ezeken kívül előadta a Bíróság előtt, hogy a rendőrségi őrizet alatt áramütést kapott, emellett gumibottal is megverték.

8 Güveç v. Törökország

A bírósági tárgyalások közül kiemelésre érdemes a tizenkettedik, amely 2000. október 10-én volt. Ekkor Mükrim Avci, a panaszos jogi képviselője vette át a képviselőletet, aki írásbeli beadványaiban a következőképpen érvelt. Előadta, hogy a panaszos tizenöt éves volt, amikor letartóztatták. Törökország pedig részese az ENSZ gyermekek jogairól szóló egyezményének, amelynek 40. § 3. pontja a fiatalkorú vádlottakkal foglalkozik, pontosabban azzal, hogy az esetükben különleges eljárásra és intézményekre van szükség. A panaszost pedig annak ellenére a rendes bíróság ítélte el, hogy Törökországban létezik fiatalkorúak bírósága. Az ügyvéd álláspontja szerint, amennyiben fiatalkorúak bírósága tárgyalta volna az ügyet, akkor nem kerül sor tizenkét napos rendőrségi őrizetre, és rövidebb időn belül lezárulhatott volna az eljárás. Hozzátette továbbá, hogy a bánásmód, amelynek kitették védecét az őrizetben, továbbá a fogva tartás hossza a börtönben több annál egy gyermek számára, mint amit ilyen korban el tud viselni.

A panaszos, hivatkozva az Egyezmény 3. cikkére, a Bíróságtól annak megállapítását kérte, hogy embertelen, megalázó bánásmódnak vetették alá, mivel felnőtt korúak börtönében helyezték el, illetve nem fiatalkorúak bírósága vizsgálta ki az ügyét. Panaszai alátámasztására a fiatal hivatkozott többek között például a CPT jelentésére is, amelyben a Kínzás Elleni Bizottság kifejtette aggodalmát azzal a gyakorlattal, fogvatartási politikával kapcsolatban, hogy Törökországban a fiatalkorúakat többször felnőtt korúak börtönében helyezik el. A CPT ugyanis 1997. október 5. és 17. között tett törökországi látogatása során komoly kételyét fejezte ki jelentésében azzal a gyakorlattal kapcsolatban, hogy a fiatalkorúakat a felnőtt korúak börtöneiben helyezik el. Bár az Izmir, Mersin, és Ünye Börtönökben teljesen elkülönítették őket a felnőttektől, a Bizottság mégis úgy gondolta, hogy olyan rendszernek voltak a fiatalok kitéve, amely nem volt megfelelő az igényeiknek. Annak ellenére, hogy a céltudatos tevékenységek hiánya minden fogvatartottra káros hatással van, egy fiatalra különösen negatív a megfelelő fizikai és szellemi aktivitás hiánya.

A CPT véleménye szerint a fiatalkorúak számára az a legmegfelelőbb, ha kifejezetten a számukra létrehozott intézetekben helyezik el őket, ahol az igényeiknek megfelelő környezetet alakítanak ki, és ahol a személyzet is olyan emberekből áll, akik speciálisan fiatalkorúakkal tudnak foglalkozni.⁹

A CPT 2004-es törökországi látogatása során ismét felhívta rá a figyelmet: az 1997-es és 2001-es látogatásokat követő jelentésekben világosan kifejtette kétségeit azzal kapcsolatban, hogy a fiatalkorúakat a felnőtt korúak intézeteiben helyezik el. Kifejtette továbbá, hogy a közép-szerű tárgyi feltételek és az elszegényedett rezsim kombinációja teljesen alkalmatlan a fogvatartottak ezen kategóriája számára. Így a 2004-ben tett látogatása csak megerősítette a korábbi kételyeit.¹⁰

9 Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 17 October 1997.

10 Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 16 to 29 March 2004.

A Bíróság az ügyel kapcsolatban először leszögezte, hogy a panaszosnak felnőtt korúak börtönében való fogva tartása a vonatkozó hatályos török jogszabályok,¹¹ és a nemzetközi kötelezettségek¹² megszegése volt. Kifejtette továbbá, hogy a 2001. áprilisi orvosi jelentés alapján a fogvatartott pszichés problémái a fogva tartása során kezdődtek, és csak rosszabbodtak. A Bíróság előadta, hogy a kérelmező mindössze tizenöt éves volt, amikor a börtönbe került, és az életének elkövetkező öt évét felnőttekkel együtt kellett eltöltenie. Az első hat és fél hónapban nem kapott megfelelő jogi tanácsadást és jogi képviselést sem. Ezek a körülmények, illetve az, hogy a bűncselekmény, amit elkövetett, a hatályos jogszabályok alapján halálbüntetéssel volt büntethető, összességében teljes bizonytalanságot eredményezett számára. *Mivel felnőtt korúak börtönében helyezték el, így számos korlátozás alá esett.* A Bíróság álláspontja szerint ezek a körülmények kétségtelenül lelki problémákat eredményeztek, és tragikusan arra vezették a fiataalt, hogy életének kioltásával próbálkozzon. A Bíróság úgy gondolta, hogy a hatóságok közvetlenül felelősek voltak a problémák kialakulásában, és abban, hogy nem nyújtottak megfelelő orvosi ellátást számára.

Összegzés – a mentálisan beteg fogvatartottak speciális szükségletei

Jelen fejezetben a tanulmány összegzését, valamint a Bíróság releváns ítéletei alapján a mentálisan beteg fogvatartottak speciális szükségleteinek összegyűjtését tartom indokoltnak.

Az egyes államok számos ok alapján valósíthatják meg az Egyezmény 3. cikkének megsértését, azonban minden esetben el kell érnie a súlyosságnak egy bizonyos fokot ahhoz, hogy a Bíróság elmarasztalja az adott államot. Ezért szükséges minden ügyben az eset összes körülményének vizsgálata. A mentálisan beteg fogvatartottak esetében elsősorban a nem megfelelő fogvatartási körülmények, illetve egészségügyi ellátás merülhet fel az Egyezmény 3. cikkének vizsgálata szempontjából.

11 A török jogszabályi háttérrel vizsgálva a *fiatalkorúak bíróságának létrehozásáról, feladatairól és eljárásáról szóló törvény* (Law on the Establishment, Duties and Procedures of Juvenile Courts) szerint a fiatalkorúakat a speciálisan a számukra létrehozott intézetekben kell elhelyezni. Amennyiben nincs ilyen intézet, a felnőtt korúak börtönének fiatalkorúak számára kialakított részlegében kell a fogva tartást végrehajtani. Az ítélek végrehajtásáról és a büntetés-végrehajtás szabályairól szóló törvény [Article 107 (b) of the Regulations on Prison Administration and Execution of Sentences] szintén kimondja, hogy a 18 év alatti fogvatartottakat el kell különíteni más fogvatartottaktól.

12 Az *Európai Börtön szabályok* kifejezett előírása szerint a 18. életévüket be nem töltött fiatalokat a számukra létrehozott intézményekben kell elhelyezni és nem tarthatók fogva felnőtt korúak bv. intézeteiben (Európai Börtön szabályok 11.1.–11.2.). E dokumentumhoz hasonlóan a Pekingi Szabályok (United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice), A szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelméről szóló ENSZ határozat (United Nations Rules for the protection of Juveniles Deprived of their Liberty) és úgyszintén a szankciók vagy intézkedések hatálya alatt álló fiatalkorú elkövetőkről szóló Európa Tanácsi Ajánlás (Recommendation CM/Rec [2008]11 of the Committee of Ministers to member States on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures) is rögzíti, hogy a fiatalkorú fogvatartottakat el kell különíteni a felnőtt korúaktól. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága a következőképpen támasztotta alá a felnőtt korúak és a fiatalkorúak elkülönítésének szükségességét: „Bőséges bizonyíték van azzal kapcsolatban, hogy a gyermekeknek a felnőtt korúak börtöneiben való elhelyezése veszélyezteti az alapvető biztonságukat, a jólétüket és a jövőjüket; hogy tartózkodjanak újabb bűncselekmény elkövetésétől, illetve hogy visszailleszkedjenek a társadalomba.” (Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 10, Children’s Rights in Juvenile Justice, 25 April 2007 [CRC/C/GC/10], para. 85. Idézi United Nations Office on Drugs and Crime: *Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law. Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary*.)

A tanulmány célja az volt, hogy felvonultassa azokat a legtipikusabb eseteket, amikor embertelen, megalázó bánásmódot valósítottak meg az egyes büntetés-végrehajtási intézetekben a mentálisan beteg fogvatartottakkal szemben. Ezen jogesetek, valamint a releváns európai és nemzetközi dokumentumok alapján jól meghatározhatók a mentálisan beteg fogvatartottak speciális szükségletei. Ezek a következők.

Megfelelő egészségügyi ellátás

Az egészségügyi ellátás szempontjából a legfontosabb, hogy a mentálisan beteg fogvatartottnak ugyanolyan egészségügyi ellátásban kell részesülnie, mint amilyen egészségügyi ellátásban a szabad emberek részesülnek. Azaz semmilyen diszkrimináció nem érheti őket. A következő szempont, hogy a beteg állapotának megfelelő egészségügyi ellátásban részesüljön. Ez azt is jelenti, hogy a börtönorvosnak folyamatosan figyelemmel kell kísérnie a beteg fogvatartott állapotát. Ismeretes továbbá, hogy a mentálisan beteg fogvatartottak sokkal nagyobb valószínűséggel követnek el öngyilkosságot, mint más fogvatartottak. Ezért, ha szerepel a mentálisan beteg fogvatartott kórtörténetében öngyilkosságra való hajlam, és az intézet nem tesz meg mindent annak érdekében, hogy elkerülje a tragédiát, akkor a Bíróság szintén megállapítja a mulasztást.

Megfelelően szakképzett egészségügyi személyzet

A megfelelő egészségügyi ellátás szükségszerű velejárója a megfelelően szakképzett egészségügyi személyzet is. Korábban már említésre került, hogy különösen magas a mentálisan betegek száma a női fogvatartottak között, akiknek egyébként is nemspecifikus problémáik vannak. Az UNODC hívta fel arra a figyelmet, hogy sok államban nincs a büntetés-végrehajtási intézetekben a nemspecifikus problémákra specializálódott szakember. A mentális egészségügyi gondok szempontjából is éppen ugyanilyen fontos, hogy a börtönökben rendelkezésre álljanak a megfelelő szakemberek, azonban köztudott, hogy számos intézet munkaerőhiánnyal küzd.

Megfelelő, speciális intézet

Ahogy a tanulmányban kifejtettem, a nemzetközi dokumentumok rögzítik, hogy a mentális betegséggel küzdő fogvatartottakat speciális egészségügyi intézetben kell elhelyezni. Amennyiben a büntetés-végrehajtási intézet nem rendelkezik külön egészségügyi részleggel, a mentálisan beteg fogvatartottat át kell helyezni egy speciális intézetbe, ugyanis a börtönkörnyezet nem minden esetben megfelelő a fogvatartottak e kategóriája számára. Éppen ezért, ha ilyen betegségben szenvedő elítélteket börtönben tartanak fogva, akkor a Bíróság szintén megállapítja a 3. cikk megsértését.

Magánzárkától való távoltartás

A mentálisan beteg fogvatartottak esetében nagyon fontos, hogy csak végső esetben és a lehető legrövidebb ideig szabjanak ki velük szemben fegyelmi büntetésként magánzárkát. A tanulmányban fentebb leírtak szerint ennek indokai: nincsenek szemtanúk az ott történetekre, továbbá megnövekszik az öngyilkosság kockázata ennél az öngyilkosság szempontjából egyébként is veszélyeztetett csoportnál.

IRODALOMJEGYZÉK

Az ENSZ keretében létrejött dokumentumok

Convention on the Rights of the Child. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49.

United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"). Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985 (A/RES/40/33.).

United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty adopted by General Assembly resolution 45/113 of 14 December 1990 (A/RES/45/113.) Universal Declaration of Human Rights, adopted by General Assembly Resolution 217 A (III) of 10 December 1948.

Az Európa Tanács dokumentumai

Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules. Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies.

Recommendation CM/Rec (2008)11 of the Committee of Ministers to member States on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, adopted by the Committee of Ministers on 5 November 2008 at the 1040th meeting of the Ministers' Deputies.

Egyéb jogforrások

Law on the Establishment, Duties and Procedures of Juvenile Courts (Law No. 2253 of 21 November 1979; repealed and replaced by Law No. 5395 of 15 July 2005 on the Protection of the Child).

Protection of the Child (Law No. 5395 of 3 July 2005).

Regulations on Prison Administration and Execution of Sentences (dated 5 July 1967).

Felhasznált jogesetek

Blokhin v. Russia. Application No: 47152/06, date of judgment: 14 November 2013.

Claes v. Belgium. Application No: 43418/09, date of judgment: 1 October 2013.

Güveç v. Törökország. Application No: 70337/01, date of judgment: 20 January 2009.

Keenan v. the United Kingdom. Application No: 27229/95, date of judgment: 3 April 2001.

Renolde v. France. Application No: 5608/05, date of judgment: 10 October 2008.

Rivière v. France. Application No: 33834/03, date of judgment: 11 July 2006.

Romanov v. Russia. Application No: 63993/00, date of judgment: 20 October 2005.

Internetes források

- CPT-előírások. Kivonat a 21. Általános jelentésből. 29. Forrás: www.cpt.coe.int/lang/hun/hun-standards.pdf (2014. 08. 07.)
- Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 17 October 1997. CPT/Inf (99) 2. Strasbourg, 23 February 1999. 34. Forrás: www.refworld.org/docid/4ee8629b2.html (2014. 08. 10.)
- Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 16 to 29 March 2004. CPT/Inf (2005) 18. Strasbourg, 8 December 2005. 34. Forrás: www.refworld.org/publisher,COECPT,,TUR,43a152b34,0.html (2014. 08. 10.)
- United Nations Office on Drugs and Crime (2013): *Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law. Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary*. New York. 116. Forrás: www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf (2014. 08. 10.)

SUMMARY

The Case-Law of the European Court of Human Rights

JUHÁSZ Andrea Erika

In this part of the paper I present some relevant cases of the European Court of Human Rights in connection with mentally ill prisoners. In its judgments the Court found that there had been a violation of Article 3 of the Convention. In most cases the lack of adequate medical treatment amounted to inhuman and degrading treatment. Finally, the paper summarizes the mentally ill prisoners' special needs based on the Court's case-law.